МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА
Researchbib Impact factor: 11.79/2023
SJIF 2024 = 5.444
Том 2, Выпуск 9, 30 Сентябрь

"BOLA NUTQIDA UCHRAYDIGAN TOVUSH KAMCHILIKLARINI KORREKSIYALASHNING AHAMIYATI"

Osiyo Xalqaro Universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Shukurova Madina Uktamovna

Annotatsiya: Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarning tovush kamchiliklarini bartaraf etish ustida olib boriladigan ishlarning mohiyati va amaliy ahamiyati

Kalit so'zlar: Nutq kamchiligi,rinolaliya,dizartriya,tovush korreksiyasi,tashxis qo'yish,aqliy rivojlanish,psixologik holat,amaliyot

Bugungi ta'limda nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarni ta'lim masalalarini korreksion pedogogik va psixologik ta'lim jarayonlariga alohida e'tibor jalb etilyapti. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqning umumiy rivojlanmaganligini (Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarni) tekshirish va uni bartaraf qilish masalasi hozirgi kunda katta qiziqish uyg'otmoqda, uni nazariy va amaliy jihatdan chuqurroq o'rganishni talab etadi. Eshitishi va intelekti normada bo'lgan bolalarda nutqining umumiy rivojlanmaganligi deganda nutq analogiyasining shunday formasi tushuniladiki, bunda nutqning barcha tarkibiy qisimlarining shakllanishi buzilgan bo'ladi. (Nutqning fonetik-fonematik, leksik va grammatik tamoni) nutqning to'liq rivojlanmaganligini ajratgan holda R.E. Lvina (1951-yil) takidlab o'tganidek, bu nuqson patologiyasining qandaydir, bir shakli bo'lmasdan balki turli xil sabablar mexanizmlar orqali sodir bo'ladi va tegishlicha nuqsonlar va alomatlari har xil bo'lgan tuzilmaga ega. U ta'kidlab o'tganidek, mana shu buzilishning tuzilishi va sabablarini tahlil qilishda nutq faoliyati buzulishining muayyan yetakchi komponentlariga va uning xarakteriga tayanish kerak. Shu qoidaga muvofiq qoida nutqning dezarteriya, rinalogiya, anologiya tufayli to'la rivojlanmaganligi va nutqning birlamchi to'la taraqqiy etmagan hamda intellekti va normal etishni birlamchi saqlangan bolalarning chala taraqqiy etganligi ko'rinadi. Nutqi to'liq rivojlanmaganlik ilmiy tushuncha bo'lib, u sobiq ittifoq PFA defektalogiya ilmiy-tadqiqot institutining logopediya sektorida ishlab chiqilgan va mamlakatimiz logopediyasining ravnaq topishida eng samarali yutuqlaridan biridir. PFA

defektalogiya ilmiy tadqiqot institutining labaratoriyasida barcha turdagi nutqning buzilishlarini o‘rgandilar. Nutqi buzulgan bolalarnining maxsus o‘qitishi va tarbiyalanishining ilmiy jihatdan asoslangan yo‘llarini ishlab chiqish muhimdir. Shu munosabat bilan zamonaviy logopediya yaqqol ifodalangan pedagogik yo‘nalishini alohida kasb sifatida e’tiroflidir. Nutqi to‘la rivojlanmaganlik bolalar psixik faolligini sezilarli darajada pastligi, nutqiy aloqa motivatsiyasining bo‘shlig‘i bilan ajralib turadilar, ular apatik, befarq, tez to‘quvchan negativ, emotsional, reaksiyalarning yuzaga chiqishiga passiv bo‘ladilar yoki aksincha o‘zlarini tuta bilmaydilar, kam mahsuliy faoliyatga egadir. Psixomator funksiyalarning shakillanmaganligining yoki ularning rivojlanishida ancha orqada qolish bolalarda o‘z o‘ziga xizmat qilishida bir qator qiyinchilikarni keltirib chiqaradi: nozik ixtiyoriy harakatlarni talab qiluvchi holatlar (tugma qadashi va x/z). Bu qiyinchiliklar fazoviy orientirofkaning buzilishi natijasida yanada kuchayadi. Bunday bolalarda fazoviy orentirovka bo‘yicha topshiriqlar bevosita iltimos orqaligina bajarilishi mumkin. Bundan tashqari nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalarda fazoviy gnozis va praksis buzilishlar ko’riladi.

Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida biz shuni guvohi bo‘ldikki, ko‘pgina mamlakatlarda ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlari ko‘p foizni o’z ichiga oladi. Bu nutq nuqsonlari turli mamlakatlarda turlicha tarqalgan. Bolaning yashash sharoitiga qarab nutq nuqsonlari turlicha ko’rinadi. Birgina AQSHga 5-21 yoshar aholi ichida nutqi buzilgan 200.000 kishi uchraydi. Qator xorijiy tadqiyqotchilar xisoblashlaricha, xar bir bolalarining 7-8 tasida nutqi to‘la rivojlanmaganligi ko’zga tashlandi. Nutq to‘liq rivojlanmaganlik 7 yoshar bolalarning (maktab yoshidagi) 10-13 foizida qayd etildi. Bu kamchilik olti yashar bolalarning 10-15 foizida, 10-14 yashardagilarning 5 foizida ko’rindi.

Bolalarda nutqning to‘liq rivojlanmaganligi kabi eng murakkab nutq nuqsonini keltirib chiqaradigan sabab: otadan psixik kasalliklar bo‘lishi, alkogonizm, onadagi alkogonizm, psixik og‘ir salomatlik kasalliklar onaning homiladorlik vaqtida kun tartibiga rioya qilmasligi, tug‘ruqning og‘ir o‘tishi (tug‘riqning tez bo‘lishi, bolaning aspiksiya bilan tug‘ilishi, tug‘riqdagi travmalar) kamqonlik, raxit, ichki organlar kasalliklarini asoratlari, umumiy salomatlik zaifligi, tug‘riqdan keyingi davrda bolalardan bo‘lgan genetik kasalliklar bo’lishi mumkin. Bundan tashqari ishtimoiy sharoitlar oilada ikki tillilik, pedagogik jihatdan qarovsizligi natijasida ham kuzatilishi mumkin. To’liq ifodalangan nutq buzilishlari

hammadan ko‘proq miyaning po‘stloq, ayniqsa peshona, chakka liqildoq bo‘limlari shikastlanganda yuzaga chiqadi. Nutq buzilishlarini tahlil qilishda miyaning qaysi joyi zararlanganligiga qarab taraqqiy etuvchi bola miyasining katta qon konfensator imkoniyatlari borligini hisobga olmog’i kerak. Miyaning qachon shikastlanganligi nutq yetishmovchiligi tuzilmasiga va kompensatsiya jarayonlariga katta ta’sir qiladi. Hozirgi vaqtda tasdiqlanishiga, ko‘p jihatdan, umuman, miya rivojlanishi nuqsonining harakteri zararlanishining vaqtiga aloqador bo‘ladi. Turli xil zararlar (infeksiyalar, zararlanishlar) ta’siri ostida odamga ilk embriogenes davrida miya eng og‘ir darajada shikastlanadi. Noxush shart sharoitlarda bolaning ona qorni ichdagi hayot davomida harakatlari nutq va aql buzilishlari ro‘y bergan holda umuman butun miyaning to‘la rivojlanmasligidir. Mana shu zararlanishlar natijasida ko‘p hollarda nutqning to‘liq rivojlanmay qolishi ko’rinadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqi to‘liq rivojlanmaganligi har xil darajada namoyon bo‘lishi mumkindir. Qabul qilingan nutq bo‘lmastlikdan to‘la leksik grammatik va fonetik-fonematik rivojlanmaganlik elementlari ifodalangan, yoyiq jumla tuza olmaslikkacha boradigan nutq rivojlanmasligi shular qatoriga kiradi. tengdoshlariga nisbatan orqada qolish, nutq buzilishlarining turli ko‘rinishlari uchraydi. Har bir nutq kamchiligi o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘lib, u bola rivojlanishiga turlicha salbiy ta’sir qiladi. Nutq buzilishlariga ega bolalarni nutqga ko‘pincha normal rivojlanishdan orqada qolishi, aqliy-hissiy sferalarini takomillashtirmasligiga sabab bo’ladi; bolalarni maktabgacha tayyorlashda bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bolalarda uchraydigan nutqiy nuqsonlar turli ko’rinishlarda namoyon bo‘ladi. Ba’zi bolalarda nutqning tovush talaffuz tamonidan kamchilik bo‘lsa boshqalarda esa nutqning to‘liq rivojlanmaganligini yoki nutqning tempi, ritmida kamchliklar uchraydi.

Normal rivojlanayotgan 6-7 yoshli bolaning umumiy va nutqiy rivojlanishi darajasi maktabda ta’lim olishga turli jtomondan yetarli ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘ktam qizi Buxoro, S. M. (2022). BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI O ‘YINLAR. *PEDAGOGS jurnali*, *1*(1), 484-486.

2. Oktam’s, S. M. (2023). Methods and Tools of Speech Development of Small Group Children in Preschool Education Organization. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(9), 104-108.

3. O’ktam qizi Shukurova, M. (2023). Speech grow up in training using interactive methods. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(10), 357-360.

4. O’ktam qizi Shukurova, M. (2023). The importance of genres of folklore in the education of preschool children. *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN*, *1*(5), 96-99.

5. Shukurova, M. (2023). METHODS AND METHODS OF INCREASING CHILDREN’S SPEECH IN A PRESCHOOL ORGANIZATION. Modern Science and Research, 2(10), 477–480.

6. Madina O’ktamovna Shukurova. (2024). " Growing children’s speech in the process of introducing them to the environment and nature ". Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 130–135.

7. Shukurova, M. (2024). OILADA FARZAND TARBIYASIDA OTANING ROLI. ZAMONAVIY TARAQQIYOTDA ILM-FAN VA MADANIYATNING O ‘RNI, 3(2), 162-167.

8. Hikmatovna, M. N. (2023). Goals and Tasks of Education. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(9), 360-362.

9. Hikmatovna, M. N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA QO’LLANILADIGAN METOD VA VOSITALAR. *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN*, *1*(5), 339-344.

10. Hikmatovna, M. N. (2023). Tarbiyaning Maqsad Va Vazifalari. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(9), 386-388.

11. Mahmudova, N. H. (2023). Influence of family environment on personal socialization. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(10), 440-446.

12. Nigora Hikmatovna Mahmudova. (2023). BASIC TASKS OF TEACHING THE SCIENCE OF "EDUCATION" IN PRIMARY GRADES. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(10), 447–452.

13. Hikmatovna, M. N. (2024). Shaxs kamoloti ijtimoiy-biologik hodisa, pedagogik jarayon obyekti va subyekti sifatida. *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN*, *2*(1), 31-43.

14. Mahmudova Nigora Hikmatovna. (2024). INFLUENCE OF FAMILY ENVIRONMENT ON PERSONAL SOCIALIZATION. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 164–170.

15. Hikmatovna, M. N. (2024). CONTENT OF THE INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM. *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN*, *2*(2), 88-94.

16. Hikmatovna, M. N. (2024). Teaching of specialized subjects in primary education. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(2), 453-460.

17. Hikmatovna, M. N. (2024). Boshlang'ich ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitish. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(2), 445-452.

18. Махмудова Нигора Хикматовна. (2024). Преподавание профильных предметов в начальной школе . *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(2), 436–444.

19. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). Globallashuv sharoitida o‘quvchilar aqliy-ruhiy qiyofasini shaklantirishda muloqot uslublarining ahamiyati. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 100–106.

20. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). Bo‘lajak o’qituvchi pedagogik muloqot usullarini rivojlantirish texnologiyasining zamonaviy modellari va ularni qo‘llash metodlari. Journal of Universal Science Research, 1(9), 223–234.

21. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). PEDAGOGIK MULOQOT O’QUV JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI. Journal of Universal Science Research, 1(8), 131–139.

22. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). PEDAGOGIK MULOQOT O'QUV JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI. JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH, 1(8), 131–139. https://doi.org/10.5281/zenodo.8239719

23. Ravshanovna, X. S. (2022). BO‘LAJAK O‘QITUVCHILAR VA O‘QUVCHILAR O ‘RTASIDAGI MULOQOT JARAYONI VA UNGA QO ‘YILADIGAN TALABLAR. Лучший инноватор в области науки, 1(1), 814-819.

24. XALILOVA, S. (2021). JAHON PEDAGOGIKASIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK MULOQOT VA MILLIY PEDAGOGIK MULOQOT USLUBLARIGA TRANSFORMATSIYASI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).

25. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). Oʻqituvchi kasbiy faoliyatida pedagogik muloqot usullarining oʻzlashtirish jarayoniga taʼsiri va ahamiyati. Journal of Universal Science Research, 1(10), 803–816.

26. Ravshanovna, K. S. (2023). Factors Affecting the Formation of a Positive Attitude to the Learning Activity in Students. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 116–122.

27. Akbarovna, I. S. (2023). NEGATIVE AND POSITIVE CHANGES IN ADOLESCENT BEHAVIOR. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 192-197.

28. Akbarovna, I. S. (2023). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF BEHAVIOR FORMATION IN ADOLESCENTS. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 184-191.

29. Akbarovna, I. S. (2023). THE DEVELOPMENT OF CONSCIOUSNESS AND THE TEACHING OF CONCEPTS OF THE UNCONSCIOUS TO STUDENTS. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 107-114.

30. Сайфуллаева, Н. Б., & Саидова, Г. Э. (2019). Повышение эффективности занятий, используя интерактивные методы в начальном образовании. *Научный журнал*, (6 (40)), 101-102.

31. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ МАТЕМАТИКИ И ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: Сайфуллаева Нозима Баходировна, преподаватель кафедры "Теория начального образования", Бухарский государственный университет. Город Бухара. Республика Узбекистан. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (1), 305-307.

32. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). Методы Организации Уроков Математики В Начальных Классах С Использованием Цифровых Технологий. *Miasto Przyszłości*, *35*, 388-390.

33. Bahodirovna, S. N. (2023). FORMING CHILDREN'S IDEAS ABOUT THE SIZE OF OBJECTS AND THEIR MEASUREMENT. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, *1*(3), 102-107.

34. Bahodirovna, S. N. (2023). KINDERGARTEN, SCHOOL AND FAMILY PARTNERSHIP IN TEACHING CHILDREN IN

MATHEMATICS. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(10), 383-388.

35. Сайфуллаева, Н. Б. (2021). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ КЛАССНЫХ УРОКОВ. *Вестник науки и образования*, (5-3 (118)), 40-42.

36. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПО МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. *Проблемы педагогики*, (2 (63)), 15-17.

37. Bahodirovna, H. N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH METODIKASI FANINING METODOLOGIK VA ILMIY ASOSLARI.

38. Hojiyeva, N. (2023). METHODS OF TEACHING MOTHER TONGUE IN PRIMARY CLASSES SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS. Modern Science and Research, 2(9), 424-428.

39. Hojiyeva, N. (2023). THE SUBJECT AND TASKS OF THE METHOD OF TEACHING THE MOTHER TONGUE IN PRIMARY GRADES. Modern Science and Research, 2(10), 855-857.

40. Bahodirovna, H. N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH METODIKASI FANINING PREDMETI VA VAZIFALARI.

41. Bahodirovna, H. N. (2023). TA’LIM JARAYONIDA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA FANINI O ‘QITISH MUAMMOSINING YORITILISH MAZMUNI. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 209-209.

42. Bahodirovna, H. N. (2023). Methodological Foundations of Teaching the Science of" Education" in Primary Grades. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 369-372.

43. O‘ktam qizi Buxoro, S. M. (2022). BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI O ‘YINLAR. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 484-486.

44. Isomova, F. A. T. Q. (2022). MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA NUTQ O’STIRISH MASHG’ULOTLARINING AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(1), 947-949.

45. O'ktam qizi Buxoro, S. M. (2022). BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI O 'YINLAR. *PEDAGOGS jurnali*, *1*(1), 484-486.

46. Oktam's, S. M. (2023). Methods and Tools of Speech Development of Small Group Children in Preschool Education Organization. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, *1*(9), 104-108.

47. Kozimova , N. (2023). USE OF HADITHS AS THERAPY IN STUDYING THE PROBLEMS OF RAISING CHILDREN OF PARENTS APPLYING FOR PSYCHOLOGICAL CONSULTATION. *Modern Science oath Research* , *2* (9), 61-63.

48. Narziyeva Shaxnoza Rustamjon qizi. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MANIFESTATION OF ADOLESCENT EMPATHY. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 132–134.

49. Narziyeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL VIEWS ON THE CHOICE OF PROFESSION. Modern Science and Research, 2(10), 333-336.

50. Tursunova, Z. (2023). METHODOLOGY OF MOTHER TONGUE TEACHING IN PRIMARY SCHOOLS. Modern Science and Research, 2(9), 350-352

51. Ikromova, S. (2023). INTERPRETATION OF THE PSYCHOLOGICAL SAFETY FACTOR IN RELATION TO DESTRUCTIVE INFORMATION IN ADOLESCENTS. Modern Science and Research, 2(9), 390-394.

52. Ikromova, S. (2023). CONCEPT OF IDEOLOGY AND FORMATION OF IDEOLOGICAL IMMUNITY IN YOUTH STUDENTS. Modern Science and Research, 2(6), 1223-1226.

53. Нозимов Ж.Т., Усманова М.Н. Социально-психологические аспекты интернет-зависимости среди студентов. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические…

54. М.Н. Усманова, Ж.Т. Нозимов. Социально-психологические механизмы интернет зависимости у студентов. Наука и образование 3 (5), 1299-1305.

55. Ж.Т. Нозимов. Использование тренингов в развитии межкультурной компетентности у студентов. Психология образования будущего: от традиций к инновациям, 112-114.

56. Narziyeva Shaxnoza Rustamjon qizi. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MANIFESTATION OF ADOLESCENT EMPATHY. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 132–134.

57. Narziyeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL VIEWS ON THE CHOICE OF PROFESSION. Modern Science and Research, 2(10), 333-336.

58. Kozimova, N. A. (2023). BUGUNGI TA'LIM TIZIMIDA ZAMONAVIY O 'QUVCHI SHAXSINING IJTIMOIY VA PSIXOLOGIK JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 44-46.V

59. Abduqahhorovna, N. K. (2023). PSIXOLOGIK KONSULTATSIYAGA MUROJAAT QILUVCHI OTA–ONALARNING FARZAND TARBIYASI MUAMMOLARINI O 'RGANISHDA HADISLARDAN TERAPIYA SIFATIDA FOYDALANISH.

60. Kozimova, N. (2023). USE OF HADITHS AS THERAPY IN STUDYING THE PROBLEMS OF RAISING CHILDREN OF PARENTS APPLYING FOR PSYCHOLOGICAL CONSULTATION. Modern Science and Research, 2(9), 61-63.